

Valerij Brjusov a česká literatura

Jiří Honzík

Tato stať vznikla jako příspěvek k vědecké konferenci o díle V. Brjusova, jež se konala v prosinci 1966 v Jerevanu. Na uvedené konferenci jsem ji přednesl v poněkud zkrácené verzi; v plném rozsahu vyšla tiskem rusky pod titulem Brjusov i češskaja literatura v knižním souboru materiálů konference Brjusovskije čtenija 1966 goda, Izdatel'stvo Ajastan, Jerevan, 1968, s. 473-488. V češtině ji zde publikuji poprvé, a to v jejím původním znění, na němž jsem kromě několika drobných stylistických úprav nic neměnil. Jediné poznámkový doprovod jsem vzhledem k značnému časovému odstupu poněkud doplnil a rozšířil. Případného dnešního českého čtenáře proto prosím, aby při četbě neztrácel se zřetel, že má před sebou text, který byl určen publiku blíže neobeznámenému s českou společenskou a literární situací zkoumaného období. Právě tak bych mu byl vděčný, kdyby nad některými charakteristikami a formulacemi uvážil, že odrážejí má tehdejší stanoviska.

K českému zveřejnění patnáct let staré práce alespoň pro úzký přátelský okruh mne přiměla glosa, jež se počátkem února 1981 objevila v našem denním tisku a jež po mém soudu ne zcela přesně referuje o dosavadním průběhu a stavu zkoumání vztahů mezi českou literaturou a V. Brjusovem.¹

x

Máme-li uvažovat o vztahu české literatury a české společnosti k osobnosti a především dílu Valerije Jakovleviče Brjusova, neuškodí, zastavíme-li se úvodem alespoň

stručně u opačné otázky - u Brjusovova vztahu k nám. Vnějškově, v osobně biografické rovině byl poměrně dost blízký. Jeho žena, rozená Jana Matvějevna Rindová, byla vlastně původem Češka, pocházela z české rodiny usedlé v Rusku. Brjusov sám několikrát v Čechách pobýval, léčil se v Karlových Varech. Přinejmenším jednou - roku 1909 - navštívil přitom Prahu a setkal se s vedoucími činiteli tehdy předního českého literárního spolku Máj, které prý mimo jiné ujistil, že příště by se chtěl v našem hlavním městě zdržet déle a důkladněji se seznámit i s českou kulturou.² Ve skutečnosti však česká kultura, literatura a vůbec český život zůstávaly prakticky zcela mimo okruh jinak širokých básnickových zájmů. Třebaže polyglot, česky - jako ostatně žádným jiným slovanským jazykem kromě své mateřštiny - neznal a nečetl. Také v jeho rozsáhlém překladatelském odkazu nenajdeme - na rozdíl od překladatelského odkazu Balmontova - pěkud vím ani jeden překlad z češtiny. Nezaručená informace³ sice tvrdí, že v posledních letech před první světovou válkou se začal blíže zajímat o nejvýznamnějšího českého symbolistického básníka Otakara Březinu. Avšak ani tento případný zájem žádné konkrétní výsledky nepřinesl, ať už proto - což pokládám za pravděpodobnější - že český mystik a vizionář obrovského metaforického vzletu zůstával zejména Brjusovovi z období knihy Sedmero duhových barev /Sem' cvetov radugi/ v podstatě zcela cizí.

Rovněž pokud jde o český vztah k Brjusovovi, nebyl ani zdaleka tak intenzivní a pro naši vlastní literaturu tak významný jako náš vztah k mnoha jiným ruským básníkům předrevolučního i porevolučního období. V tom směru se Brjusov nemůže měřit nejenom s Puškinem, Lermontovem, Jeseninem, Majakovským, Pasternakem, ale - zůstaneme-li jen u jeho generace - například ani s Alexandrem Blokem, jenž se alespoň svými

Skýty a poérou Dvanáct nesmazatelně zapsal do paměti i českému čtenáři. Přesto však jméno Brjusov pro nás nebylo a není pouhým zvukem. Pokud se mi z našich údajů - především ze soupisu slaviv v Ústavu jazyků a literatur ČSAV⁴ - podařilo zjistit, poprvé se Brjusovovo jméno v českém tisku objevilo na samém počátku našeho století.⁵ Šlo o dvě letmé glosy z druhé ruky, z nichž jedna /z roku 1901/⁶ s neskrývanou sympatií referovala o negativním přijetí sbírky Tertia vigilia a vlastně celé Brjusovovy "s dekadencí koketující" tvorby v Rusku, druhá /z roku 1903/⁷ upozorňovala na Brjusova jako na autora slovenské části přehledu evropské literární produkce za poslední rok v anglické revui The Athenaeum. Poněkud obšírněji - a hlavně poučeněji - se o Brjusovovi rozepsal v roce 1905 stěžejní orgán české dekadence Moderní revue⁸, když v úhrnnějším článku o novinkách ruské poezie věnoval vedle sbírky Fjodora Sologuba Osten smrti /Žalo smrti/, vedle Zlata v azuru /Zoloto v lazuri/ a Severní symfonie /Severnaja simfonija/ Andreje Bělého a Průzračnosti /Prozračnosť/ Vjačeslava Ivanova největší a nejuznalejší pozornost Brjusovově knížce Urbi et orbi. V roce 1907 pak následovala žurnalisticky stručná, avšak bezvýhradně kladná recenze prvního ruského vydání povídkového cyklu Zemská osa /Zemnaja os'/ v předním deníku českého měšťanstva Národních listech⁹, dva roky nato tři nebo čtyři drobnější novinové zprávy v souvislosti s již zmíněnou básníkovou návštěvou v Praze.¹⁰ Toto první - takřkájíc základně informativní - stádium českého vyrovnávání s Brjusovem jakoby dovršovala opět zcela přitakávající recenze románu Ohnivý anděl v Moderní revui z roku 1911¹¹ a především první český pokus o celistvější pohled na Brjusova, jak jej z pera dialektologa a znalce ruské literatury J. Folprechte přinesl jeden z nejlepších českých literárních časopisů před první světovou válkou Novina.¹²

Odvolává se na četnější ruské prameny /mimo jiné na Lvova-Rogačevského a Korněje Čukovského/, Folprecht vykládá Brjusova jako svébytného žáka Verhaerenova a Whitmanova, ale také Verlainova, Przybyszewského, Mallarméova, Boudelairova, Poeova, Puškinova a Ťjutčevova, přičemž jej soustavně srovnává s druhým básníkem "reprezentujícím na Rusi 'lyriku duše'", tj. Konstantinem Balmontem. Na rozdíl od "věčně svobodného", "volného, čilého jako vítr" Balmonta se mu Brjusov zdá "pestřejší a bohatější", zároveň však "věčně vázán", jako "odměřený, úsporně pracující, přesně myslící dělník", který se - zejména ve sbírce Vínek /Venok/ - "snáší... k denním, politickým a sociálním věcem... k satíře", dokonce přechází "od dobře pojatého kosmopolitismu k porozumění věcem národa se týkajícím". Sbíрку Vínek pokládá Folprecht zřejmě vůbec za básníkovu klíčovou knihu, poněvadž tvrdí, že po obratu k civilizaci /kniha Tertia vigilia/ zde Brjusov již našel sebe sama, "prozradil se zdravým, takovým, jakým se dlouho zapíral" a tím si otevřel cestu k pozdějším sbírkám, v nichž "ukazuje... k ideálnímu světu, k všečlověku, k všepřírodě, k ideální přírodě".

Rozmezí devítistých a devadesátých let znamenalo však důležitý přelom v českém poznávání Valerije Brjusova především proto, že jím počínaje se český čtenář konečně mohl s Brjusovovou tvorbou seznamovat i prostřednictvím jejích českých překladů. Nejdříve se tak stalo opět v Moderní revui roku 1910 - básněmi Starý Viking a K. D. Balmontovi¹³, jež tam otiskl tehdy šestadvacetiletý začínající lyrik Petr Kříčka; krátce na to - avšak také ještě téhož roku - přišel se svým jediným překladem z Brjusova, básní Město, pozdější čelný komunistický básník a už v té době jedna z umělecky i společensky nejprogresivnějších postav českého literárního života St. K. Neumann.¹⁴ Jestliže však pro Neumanna setkání s Brjusovem bylo v podstatě jen zajímavou a užitečnou epizo-

dou, jež souvisela s jeho vlastním usilováním o civilizační a urbanistickou poezii sociálně odbojného ražení, pak pro Kříčku Brjusov znamenal jeden z nejzákladnějších zážitků jeho vlastního básnického osudu. Ukázalo se to hned v následujících letech, kdy Kříčka nejprve časopisecky uveřejnil ještě několik Brjusovových básní /mimo jiné například Básník, Daidalos a Ikaros, Rozsévač¹⁵, Oblaka, Podzimní loučení elfovo¹⁶, Demetře¹⁷ /, zejména pak v roce 1913, kdy v tehdejší největší českém nakladatelství J. Otty a ve velmi respektované knižnici Sborník světové poezie vydal jako její 116. svazek svůj knižní výbor z Brjusova, jenž byl zároveň prvním knižním vydáním Brjusovovy poezie v češtině vůbec.

Výbor, který po čtyřech svazcích Puskina, dvou svazcích Lermontova a jednom svazku Kolcova představoval celkem osmý ruský titul jmenované knižnice, se jmenoval Cesty a rozcestí - a stejnojmenný, jenže mnohem obsáhlejší trojsvazkový ruský soubor Brjusovovy poezie z roku 1909 Puti i Perepuťja byl také vskutku jeho východiskem. Ruského souboru se česká knížka ostatně přidržovala v podstatě i kompozičně, jsouc rovněž rozdělena do většího počtu víceméně tematických oddílů, zpravidla o třech až pěti básních, přičemž jednotlivé oddíly šly za sebou v tomto sledu: Prolog, Písně večerní, Na granitech, v Poli, Knížka pro děti, Vidiny, Věčná pravda model - Milenci věků, Já, Ženy, Současnost - V městě, Pozdravy - Poslání, poéma Splněný slib a Epilog. Necelé šedesátce básní Kříčka předeslal jednak základní bibliografický přehled dosavadních brjusovovských vydání i odborné literatury o Brjusovovi¹⁸, jednak rovněž nedlouhý, avšak zřetelně programní Brjusovův portrét.¹⁹ Vzdává v něm Brjusovovi hold jako protikladu "lichotné, kapriciozní lyry" Balmontovy, obdivuje se mu jako umělci, jemuž bylo jíti "cestou tvrdé a úporné práce". Ještě důrazněji než Folprecht upozorňuje, že po

extravagantně dekadentských začátků se Brjusov poměrně záhy dostává pod vliv ruské klasické básnické tradice, zejména Ťutčeva, dosahuje "syntézu puškinovského klasicismu s modeem dechem své doby, obnovuje prosté a přirozené krásy puškinské novými, svými barvami a tvary". Mluví i o žákovském vztahu k Verhaerenovi, jenž Brjusova "vyvedl... z úzkého okruhu individuálních emocí na cestu k vesmírnému", a k Baudelairovi, jehož "přísný, kovový verš" "mu byl ještě častěji vzorem". Především si však všímá "skeptického chladu Brjusovova", jeho "přísného, universálního pesimismu", odevzdanosti a pochopení, s nimiž Brjusov prý "přijímá hořký úděl svůj", údajně neschopen sdílet nejenom "radostnou plamennou víru Verhaerenovu v život", ale dokonce ani baudelairovské tíhnutí k "vyššímu", "onomu... světu dobra", nalézaje sílu jedině "v porozumění, odhodlání a přijetí výzvy", kterou mu metal v tvář "ledový dotek smrti" a "zvěst beznadějně marnosti".

Pokud jde o konkrétní výběr jednotlivých básní, padá asi na vrub této silně pesimistické interpretace Brjusovova životního i uměleckého postoje, že Kříčka ve svém výboru takřka pominul aktuálně společensky angažované básně /zejména básnické ohlasy událostí roku 1905/ a menší pozornost věnoval i dobově civilizačním, do jisté míry dokonce i přírodním a milostným notám v Brjusovově tvorbě. Zato celkem dostatečně zůstala zastoupena filozoficko-historická tematika a do popředí vystoupila ta část Brjusovovy lyriky, která - dá-li se to tak říci - platí převážně eticko-metafyzické reflexi, eventuálně se zamýšlí nad uměním a osudem umělecké osobnosti. Pokud jde o překlad, na dnešního čtenáře /zejména na čtenáře mladšího pokolení/ působí ovšem Kříčkův Brjusov přece jen už chvílemi trochu antikvovaně; avšak ve své době byl Kříčkův překlad /i při své závislosti na stylu, poetice a veršové technice i tenkrát už zvolna překonávané

básnické školy Lumírovců/ v podstatě na úrovni, i když ne v čele dobového stylotvorného a básnického vývoje. V rámci tehdejšího básnického překládání z ruštiny se jeho pozice jeví dokonce ještě citelně příznivěji: znamená osvěžující impuls, svým způsobem předjímá a připravuje modernější pojetí v tlumočení ruské poezie, které se naplno prosadilo vlastně až v průběhu dvacátých a třicátých let.

Přes dílčí výhrady, které lze proti nim z dnešního od-
stupu pochopitelně vznášet, znamenají Kříčkovy Cesty a roz-
cestí zřejmě nejzávažnější českou brjusovovskou edici. Svěd-
čí o tom ostatně i silný ohlas, s nímž se v české kritice
let 1913-1914 setkaly; vyvolaly, nakolik vím, celkem šest
větších recenzí, většinou v ne nevýznamných časopisech a od
ne nevýznamných autorů.²⁰ Vesměs velmi pozitivně je v nich
hodnocen Kříčkův překlad jako nevšední slovesný počín už sám
o sobě, především však proto, že překladem Brjusova se koneč-
ně dostává českým čtenářům do rukou ucelenější ukázkou moderní
ruské poezie, kterou české publikum - přes svůj velký celkový
zájem o ruskou literaturu - do té doby reálně téměř neznalo.
Zhruba shodně s Kříčkou je v nich chápáno i základní směřová-
ní Brjusovova uměleckého vývoje - nejzřetelněji to formulo-
val nejvýznamnější z Kříčkových recenzentů, básník Otakar
Theer, když Brjusovovu poezii charakterizoval jako poezii,
"jež pevně tkví v kořenech své ruské básnické tradice", a
Brjusova samého jako básníka, "který se přesto přese vše
/rozuměj: přes dobové dekadentní vlivy, pozn. J. H./ neuchý-
lil od celkové povahy básnictví svého národa".²¹ Zřetelnější
diference se vyskytovaly jedině v souvislosti se základním
smyslem, myslitelskou podstatou Brjusovova díla, kdy zejména
zas Otakar Theer zásadně odmítal Kříčkovu pojetí Brjusova ja-
ko pesimisty. Brjusov mu byl naopak "významným spiritualis-
tou... idealistou, jemuž veškeré zlo ustupuje před výsled-
ným vítězstvím duchovosti".²² O "básníkově vítězství nad

pesimismem" psal také kritik časopisu Česká kultura; podle něho Brjusov byl dokonce "básníkem ideovým v nejkrásnějším smyslu, kdy idea se stává celým životem, živí se všemi jeho silami a rozvíjí všechny jeho síly".²³ Naproti tomu někteří jiní recenzenti - například recenzent ústředního týdeníku tehdejší české sociální demokracie Právo lidu nebo kritik Moderní revue - se blížili spíše Kričkoví a mluvili o "hrdém a vědomém pesimismu"²⁴ Brjusovově či o tom, že "i on splácí dluh duchu národní povahy a ústí v myslitelském odevzdání a v jakémsi sladkém nebolestném pesimismu".²⁵

Zroveň s poezií k nám však také už v letech těsně před první světovou válkou začaly pronikat i Brjusovovy prózy. Roku 1911 vyšla jedna jeho povídka²⁶ v poněkud mondénní knižnici 1000 nejkrásnějších novel 1000 světových spisovatelů, nedlouho poté se v časopiseckém vydání objevily dvě prózy z cyklu Zemská osa /Teď však, když jsem se probudil²⁷, První láska²⁸ / a román Ohnivý anděl²⁹, který pak roku 1913 vyšel i knižně.³⁰ Tyž román se dočkal v roce 1925 druhého vydání³¹ a stejně jako svazeček přinášející trojici dalších povídek ze Zemské osy /V podzemním žaláři, Republika Jižního Kříže a Sestry/³² se setkal s celkem příznivým přijetím v denním tisku.³³ Jinak však Brjusov českou veřejnost ve dvacátých letech nezajímal ani tak svou literární tvorbou, jako spíš svým přitakáním Říjnové revoluci a úlohou, kterou hrál v rodící se sovětské společnosti a kultuře.³⁴ Z ostře aktuální potřeby, hledající v něm pomoc pro svou vlastní kulturně-politickou aktivitu, sáhly po něm dva tehdejší české radikálně revoluční literární časopisy Kmen a Červen a v překladu znalce a propagátora sovětské kultury, známého spisovatele a novináře Jiřího Weila otiskly v roce 1921 Brjusovovy články Proletářská poezie³⁵ a Smysl soudobé poezie.³⁶ Především Brjusovův politický postoj určil i způsob, jakým český tisk reagoval roku 1923 na Brjusovovy padesátiny a

o rok později na jeho předčasnou smrt. Jestliže list české nacionalistické a militantně proemigrantské buržoazie Národní listy v předpojatém článku k padesátinám hovořil o "ochotném přísluhovači moskevské vlády"³⁴, pak nekrolog komunistického deníku Rudé právo líčí Brjusova jako "známého ruského básníka, člena Komunistické strany... a literárního vůdce ruské mládeže,... jehož skvělé básně nebyly srozumitelnou četbou pro proletariát... ale jehož šlechtitný duch pochopil ihned, když uhodila hodina revoluce, že se v ní splňuje stará, mystická touha ruské literatury po svobodě, a přidal se bez váhání k novému světu, pro nějž pracoval oddaně až do posledka".³⁸ Tváří v tvář básníkově smrti ostatně i Národní listy připustily, že "již v starším díle... tohoto mistra formy lze nalézat prvky, z nichž patrně, že mu revoluční sen nebyl cizí"³⁹, kdežto levě demokraticky orientované buržoazní časopisy se při této příležitosti většinou poctivě snažily pochopit organičnost Brjusovova pořádkového vývoje.⁴⁰ Asi nejlépe se to podařilo milovníku ruské literatury a autorovi zajímavé práce Tragika v životě a díle ruských spisovatelů, Josefu Hostovskému, který ve svém nekrologu nejenže v Brjusovovi našel tvůrce "svěrázné poezie velkoměsta", "pěvce těžké denní práce", "pěvce dělnického proletariátu", "pěvce těžkého, černou prací vyplněného života širokých vrstev".⁴¹ Hostovský také usoudil, že "jako Dostojevskij v proletářích petrohradských našel nevyčerpatelný a nesmírně zajímavý pramen svých románů, tak Brjusov po bludných cestách, jimiž se zpočátku brala jeho poezie, se stal pěvcem ruského proletariátu vůbec".⁴²

Že ve dvacátých letech zřetel k sociální stránce v tehdejším českém zájmu o Brjusova převládá, ukazuje konečně i to, že právě v této době byla u nás třikrát přeložena /a čtyřikrát publikována, z toho jednou v beletristické příloze Rudého práva/ proslulá, u nás však do té doby zcela

neznámá Brjusovova báseň Zedník /Kamenščík/.⁴³ Naproti tomu v třicátých letech, jež v podstatě lze charakterizovat jako čtvrtou etapu v procesu českého seznamování s Brjusovem, Brjusov jako "zbožňovaný vůdce a rádce básnického proletářského Ruska"⁴⁴ zas jako by ustupoval "velikému a bohem obdařenému básníkovi"⁴⁵; "moderní básník, básník filozof"⁴⁶ jako by zas nabýval převahy nad "básníkem práce" a "básníkem svobody".⁴⁷ Například v souboru ukázek z ruské moderní poezie, kterou v roce 1935 přinesl časopis Slovanský přehled⁴⁸ a kde vedle Brjusova figurovali ještě Anněnskij, Minskij, Kuzmin a Sologub, se sice objevil dokonce další překlad Zedníka⁴⁹, ale jinak v tehdejších českých - ostatně vůbec nečetných - časopiseckých překladech z Brjusova převládaly opět básně meditativnějšího ladění, ať už je publikovali po dvou třech číslech víceméně náhodní Brjusovovi překladatelé⁵⁰ nebo - někdy v nepatrně přepracované verzi - ze svých Cest a rozcestí přetiskoval Petr Kříčka.⁵¹ Česká pokroková kulturní veřejnost se tentokrát spíše orientovala buď na sovětské básníky mladších pokolení nebo - v souvislosti s Puškinovým jubileem v roce 1937 - na nově pojímaný klasický odkaz. A tak se stalo, že vedle příležitostného bibliofilského vydání Tercin na katalogy knih v překladu O. F. Bablera⁵² česká třicátá léta poznala Valerije Brjusova především jako autora románu o úpadku starého Říma Oltář vítězství⁵³; a tedy - mám-li citovat tehdejší v podstatě velmi souhlasné kritiky románu - jako "kultivovaného ruského dekadenta se sklony parnasistními"⁵⁴, který si svůj vlastní porevoluční osud předpověděl v postavě Decima Junia Norbana, podvolivšího se křesťanství v důsledku včas pochopené historické nutnosti.⁵⁵

Jak vidět, český čtenář na sklonku třicátých let měl k dispozici téměř vše podstatnější z Brjusovovy prózy, mohl mít celkem slušnou představu o metafyzicky a historicky fi-

lozofických stránkách, v obstojné míře též o ryze lyrických stránkách Brjusovovy poezie. Naproti tomu zhola nic nevěděl o jeho dramatických pokusech, a jenom zprostředkovaně, v obecných obrysech a jen zcela nepatrně na základě vlastních zkušeností byl informován o tom, nač kladou důraz sovětské výklady Brjusova. První léta po osvobození Československa v roce 1945 na tom prakticky nic nezměnila. I když sovětská literatura /a s ní i sovětská poezie/ k nám v té době jinak proudily opravdu širokým proudem, Brjusov - stejně jako většina jeho vrstevníků - zůstával přitom stranou. Dva nové časopisecké překlady /báseň Portrét M. J. Lermontova⁵⁶ a další překlad Zedníka⁵⁷/, stejně jako nové - opět bibliofilské - přetištění Bablerova překladu Tercin na katalogy knih⁵⁸ toto tvrzení opravdu nevyvracejí.

Tuto okolnost jsme měli na mysli, když jsme v letech 1952 a 1953 na návrh našeho nejvýznamnějšího nakladatelství překladové literatury Státního nakladatelství krásné literatury připravovali nový český výbor Brjusovovy poezie, který pak také v roce 1954 pod titulem Mé zemi skutečně vyšel v populární a záslužné knižnici Světová četba.⁵⁹ O tomto výboru, který v podstatě v chronologickém pořádku zahrnoval celkem čtyřiasedmdesát básní v překladu celkem pěti překladatelů, bych se dost nerad podrobněji zmiňoval z toho prostého důvodu, že jsem jej sestavil, napsal k němu úvodní studii a podílel se na jeho překladu. Podotkl bych jen, že jeho snahou bylo ukázat Brjusova pokud možno v celé jeho šíři a složitosti, tj. zachovat všechny jeho složky, které byly patrný již z Kříčkova výboru, a doplnit je o to, co podle našeho zdání u Kříčky dostatečně nezaznělo, tedy o společensky nejaktivnější část Brjusovova básnického odkazu, jak ji představuje zejména jeho tvorba kolem roku 1905 a po roce 1917. I když jak výběr veršů, tak některé formulace předmluvy jsou poznamenány atmosférou počátku padesátých

let a nejsou asi vždy dost právy zejména Brjusovově rané tvorbě a jeho tvárnému hledání, přece jen se domnívám, že Brjusovův profil zde nebyl nějak výrazně zkreslen a že knížka naopak přece jen patřila mezi ty, které při uvádění ruské poezie k nám nešly zcela vyšlapanými a konvenčními cestami. Její slovesné účinnosti pochopitelně neprospěl fakt, že byla překládána nikoli jedincem, ale překladatelským kolektivem, i když zas - jak bylo výslovně konstatováno při jejím veřejném posuzování v Kruhu překladatelů při Svazu čs. spisovatelů - ji lze počítat k našim překladatelským aktivům a jednotliví překladatelé pracovali solidně a na úrovni. V každém případě od té doby k dalšímu pokusu o vydání Brjusova u nás nedošlo⁶⁰ a v těch vzácných případech, kdy je Brjusov u nás otiskován, používají se texty tohoto vydání. Stalo se tak nejen při příležitostném otištění dvou jeho básní ve Slovanském přehledu⁶¹ roku 1957, ale i ve velké české dvousvazkové antologii Poezie sovětské Rusi⁶², kde Brjusova reprezentují básně: Zedník /ve svém šestém překladu do češtiny/, Kinžal, Spokojeným, Mladým, Soudruhům inteligentům, Já vyrůstal jsem v pustém čase a Srp a kladivo.⁶³

Přehlížíme-li oněch pětasedesát let, jež uplynula do chvíle, kdy se v českém tisku poprvé objevilo jméno Valerije Jakovleviče Brjusova, dá se tedy na závěr říci asi tolik: Poměrně největšího čtenářského ohlasu dosáhl u nás Brjusov pravděpodobně svými prózami, hlavně oběma historickými romány; platí to sice především pro meziválečné období, ale i dnešní stav výpůjček z knihoven svědčí v podstatě v témže smyslu. Ve dvacátých letech přitahoval Brjusov značnou pozornost také svou kulturně-politickou činností, především svým příkladem slavné umělecké osobnosti, jež pochopila světově historický význam Října. Pokud jde o Brjusova básníka, pronikal do českého čtenářského povědomí dost svízelně a zvolna, i když přece jen byl první, koho jsme u nás z ruské

poezie dvacátého století mohli důkladněji poznat. O to se zasloužil především Kříčkův výbor, který byl vpředvečer první světové války čtenáři a zejména kritikou přijat příznivě; avšak ani kvality tohoto výboru a slušná intenzita jeho ohlasu nedokázaly Brjusovovi v myslích českých čtenářů zajistit takové místo, jakého dosáhli někteří jiní novodobí ruští básníci, ať už předsovětské nebo sovětské éry. Přes značné úsilí druhého výboru přiblížit českému publiku i revolučněji laděné Brjusovovy verše, zhruba též situace zůstala i v posledních desetiletích, kdy nemálo ruských autorů se zcela bez nadsázky stalo integrální součástí naší vlastní literatury. Brjusov naproti tomu je i dnes u nás rozhodně spíše znám a uznáván na základě svého literárněhistorického, případně kulturněpolitického významu, mnohem méně však působí jako živá a dosud aktivně přitažlivá a inspirující estetická hodnota.⁶⁴

á Jednoho výrazného úspěchu však u nás Brjusov přece jen dosáhl. Jeho báseň Zedník zaujala české literáty natolik, že se - jak jsem ostatně už konstatoval - o její překlad pokusili celkem šestkrát.⁶⁵ A třebaže u nás se překládá opravdu hodně, přece je jen málo básní ze světové poezie, které by v tom směru mohly s Brjusovovým Zedníkem soupeřit.

¹ Glosa signovaná šifrou /vbt/ a otištěná v Rudém právu 10.2. 1981 zněla: "V. A. Lazarev, bývalý náměstek ředitele Domu sovětské kultury v Praze, nyní vedoucí katedry sovětské literatury Státního pedagogického institutu v Moskvě, obhájil na filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze spis věnovaný historii česko-sovětských literárních vztahů v letech 1918 až 1938 a získal tak vědeckou hodnost doktora věd • umění. Podle názorů oponentů i diskutujících specialistů některé kapitoly Lazarevovy práce - například o A.

Tolstém, A. S. Serafimovičovi nebo V. Brjusovovi a ohlasu jejich díla u nás - doslova zaplňují bílá místa v našich výzkumech a poslouží po vydání Lazarevova spisu jako základní pramen pro další bádání."

Pokud jde o V. Brjusova a ohlas jeho díla u nás, glosa nepomíjí pouze mou příležitostnou stať. Nebere bohužel také na vědomí, že V. A. Lazarev se bohemistickou stránkou brjusovovské problematiky nezabývá až ve své doktor-ské práci, ale soustavně se jí věnoval již od počátku šedesátých let, jak to mimo jiné dokládají jeho materiálově důkladně i v nejednom ohledu průkopnické studie:

Brjusov i čechoslovackaja literatura 20-30 godov. Uč. zap. Mosk. ob. ped. in-ta im. N. K. Krupskoj, 1964, t. 140, vyp. 10, s. 273-292; Brjusov i čechoslovackaja literaturnaja žizn' 20-30 godov. /Iz istorii čechoslovacko-sovetskich literaturnych vzaimootnošenij./ Brjusovskije čtenija 1963 goda, Jerevan 1964, s. 397-419; V. Ja. Brjusov v češskoj pečati 1900-1917 gg. Brjusovskije čtenija 1966 goda. Jerevan, 1968, s. 539-567; Stichotvorenije Brjusova Kamenščik v češskoj pečati i kritike. Brjusovskije čtenija 1973 goda. Jerevan 1976, stránky neuvedeny.

- 2 Podrobněji viz Národní listy, 1.9. 1909, a Čas, 3. 9. 1909.
- 3 Viz Národní listy, 14. 10. 1924.
- 4 Retrospektivní bibliografie slavie v české řeči při Ústavu jazyků a literatur ČSAV v Praze.
- 5 Podrobněji /a s přihlédnutím i k materiálům v Retrospektivní bibliografii neuváděným- o ohlasu Brjusovovy tvorby v českém tisku před první světovou válkou pojednává stať V. A. Lazareva V. J. Brjusov v češskoj pečati 1900 - 1917 gg. /viz pozn. č. 1/. Tuto stať jsem při psaní své práce pochopitelně neznal a seznámil se s ní z rukopisu až těsně před přednesením svého referátu.

- 6 Zvon, 1901, s. 420
- 7 Tamtéž, 1903, s. 686.
- 8 Moderní revue, 1905, s. 51-54.
- 9 Národní listy, 14. 7. 1907.
- 10 Tamtéž, 1. 9. 1909, a Čas, 3. 9. 1909.
- 11 Ivan Skála: Z ruské literatury. Moderní revue, 1910, s. 170-171.
- 12 J. Folprecht: Val. Brjusov. Novina, 1910, s. 652-656.
- 13 Moderní revue, 1910, s. 273-274.
- 14 Moravskoslezská revue, 1910, s. 549.
- 15 Květy, 1911, s. 362-365.
- 16 Lumír, 1911, s. 126
- 17 Tamtéž, 1913, s. 162.
- 18 Na s. 11-13.
- 19 Na s. 5-10.
- 20 Šlo o tyto recenze: Právo lidu, 5. 4. 1914 /šifra G. W./; Lumír, 1914, s. 88-89 /O. Theer/; Slovanský přehled, 1914; s. 374 /šifra -a-/; Moderní revue, 1914, s. 426-428 /R. Medek/; Česká kultura, 1913-1914, s. 261-262 /Fr. Kaláč/; Přehled 1913-1914, s. 249-251 /A. Vyskočil/.
- 21 O. Theer: Valerij Brjusov: Cesty a rozcestí. Lumír, 1914, s. 88.
- 22 Tamtéž, s. 89.

- 23 Fr. Koláč: V. J. Brjusov. Cesty a rozcestí. Česká kultura, 1913-1914, s. 260.
- 24 R. Medek: Valerij Brjusov. Cesty a rozcestí. Moderní revue, 1914, s. 427.
- 25 G. W. Valerij Brjusov. Cesty a rozcestí. Právo lidu, 5. 4. 1914.
- 26 Její rozhodnutí. Vyprávění starého lékaře. 1000 nejkrásnějších novel 1000 světových spisovatelů, sv. 18, Praha 1911.
- 27 Teď však, když jsem se probudil. J. Reichmann. Světozor, 1913 až 1914, č. 14.
- 28 První láska. Vyznání přítelovo. Přel. K. Z. Samostatnost. Příloha Naše neděle, 28. 6. a 5. 7. 1914.
- 29 Ohnivý anděl. Samostatnost. Od 10. 8. 1912 do 24. 1. 1913.
- 30 Ohnivý anděl. Přel. St. Minařík. Čs. tisk. nakladatelství a vydavatelství. Praha 1913.
- 31 Ohnivý anděl. Přel. St. Minařík. Kvasnička a Hampl, Praha 1925. Edice Knihy Země, sv. 45.
- 32 V podzemním žaláři. Přel. Josef Helm. A. Hynek, Praha 1925. Edice Pestrá knihovna zábavy a kultury, sv. 161-163.
- 33 Viz např. Lidové noviny, 19. 5. 1925 /J. Heidenreich/ a Právo lidu, 26. 7. 1925 /K. Svoboda/.
- 34 Podrobněji viz opět V. A. Lazarev: V. Brjusov i čechoslovackaja literaturnaja žizn' 20-30 godov /viz pozn. č. 1/. Ani tuto stať jsem při psaní své práce neznal, protože příslušný exemplář periodické publikace Brjusovskije čte-

nija nebyl tehdy v našich knihovnách k dispozici. Seznámil jsem se s ní, až když mi byla roku 1966 v Jerevanu věnována.

- 35 Proletářská poezie. Kmen, 1921-1922, s. 583-586.
- 36 Smysl soudobé poezie. Červen, 1921, s. 314-320.
- 37 V. Brjusov, ruský lyrik-padesátník. Národní listy. Večerník, 12. 12. 1923.
- 38 Největší ruský básník zemřel. Rudé právo, 11. 10. 1924.
- 39 Valerij Brjusov... Národní listy, 14. 10. 1924.
- 40 Viz např. Lidové noviny, 10. 10. 1924; Národní osvobození, 11. 10. 1924; Cesta, 1925, s. 116-120; Slovanský přehled, 1925, s. 77-78; Tribuna, viz násl. pozn.
- 41 Josef Hostovský: Valerij Brjusov. Tribuna, 15. 10. 1924.
- 42 Tamtéž.
- 43 Jde o tyto překlady: A. Kurz v Topičově sborníku, 1925 /přetištěno v knize A. Kurz.: Kytice starší i novější ruské poezie. Praha 1925/; J. Najman v Dělnické besídce Rudého práva 28. 12. 1924; J. Vypel v Cestě 1925, s. 115.
- 44 Josef Hostovský, c.d.
- 45 Fr. Kubka: Valerij Brjusov. Cesta, 1925, s. 119.
- 46 Josef Hostovský, c.d.
- 47 Tamtéž.
- 48 Slovanský přehled, 1935, s. 143

- 49 Z pera Jana Říhy.
- 50 Např. J. Vyplel roku 1930 v čas. Země a roku 1932 v čas. Archa nebo J. Teichmann roku 1931 v Panoramě a v letech 1932 a 1934 v Zemi.
- 51 Většinou v letech 1931 a 1932 v Panoramě.
- 52 Terciny na katalogy knih. Přeložil O. F. Babler. Bibliofil. Uherské Hradiště, 1936.
- 53 Oltář vítězství. Přel. Em. Vajtauer. Praha, Družstevní práce 1931. Živé knihy, řada A, sv. 82.
- 54 J. Bl. Čapek: Oltář vítězství. Nová doba, 1934, s. 252.
- 55 Tuto interpretaci viz v článku P. Kříčky Oltář vítězství a jeho autor. Panorama, 1932, s. 28.
- 56 Překlad I. Slavíka v Akordu, 1947-1948, s. 212.
- 57 Překlad Fr. Teršla v krajských novinách Pochodeň, Hradec Králové, 1948, č. 14.
- 58 Terciny na katalogy knih. Přeložil O. F. Babler, J. Strojil. Přerov, 1947.
- 59 Mé zemi. Vybral, úvodem a poznámkami opatřil Jiří Honzík. Přeložili Zdenka Bergrová, Jiří Honzík, Ivan Slavík, Jiří Valja a František Vrba. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1954. Světová četba, sv. 92.
- 60 Toto tvrzení platilo v době vzniku studie. Roku 1971 však autor této studie navrhl nakladat. Mladá fronta, aby v edici Květy poezie vydalo k 100. výročí Brjusovova narození v roce 1973 výbor z jeho básnického díla; návrh nebyl přijat s poukazem, že nakladatelství vydalo během posled-

ních let již Bloka, Bělého a Balmonta a tudíž není žádoucí vydávat dalšího ruského básníka příslušné éry. Zato v přítomné době se pracuje na výboru z Brjusovovy milostné, přírodní a subjektivně reflexivní lyriky, který má vyjít v edici Skvosty nakladat. Odeon v roce 1982 nebo 1983.

61 Rusku /přel. Fr. Vrba/, s. 258, a Já vyrůstal jsem v pustém čase /přel. J. Valja/, s. 261.

62 Naše studie zachycuje stav ke konci roku 1966. Pokud jde o další roky, Brjusovovy verše se objevily v těchto publikacích: Kolo inspirace. Ruská básnická moderna. Počátky poezie sovětské. Výběr dobové grafiky. Vybrali a uspořádali Václav Daněk a Hana Vrbová. Závěrečnou studii napsal Zdeněk Mathauser. Svět sovětů. Praha, 1967 /básně Kolotoč, Kůň plavý, Na břehu a Třicátý měsíc/; Země sovětů v poezii a v próze ve dvou svazcích 1917-1977, sv. I. Poezie. Sestavil V. Cybin. Vydalo Lidové nakladatelství, Praha, ve spolupráci s nakladatelstvím Progress, Moskva, 1977 /básně Soudruhům intelektuálům, Já vyrůstal jsem v pustém čase a Lenin/; Křižovatky vesmírných cest. Sovětští a českoslovenští básníci o kosmickém triumfu člověka. Naše vojsko, Praha, 1979 /báseň Syn země/ a Zlato v azuru. Lyrika ruského symbolismu. Odeon, Praha, 1980 /celkem 33 básní ze všech období básnickovy tvorby a ve zkrácené podobě studie Klíče k tajemstvím a Smysl současné poezie/. Překlady byly do uvedených sborníků zčásti převzaty /v některých případech po jistém přepracování/ ze sborníku Mé zemi, zčásti přeloženy nově jednak některými překladateli sb. Mé zemi, jednak dalšími překladateli /v Kole inspirace O. Maškovou, v Zemi sovětů.... V. Jestřábem/.

Mimo to v údobí po r. 1966 znovu a v nových překladech

vyšly Brjusovovy romány Oltář vítězství /přel. M. Misárková. Lidové nakladatelství, Praha 1970/ a Ohnivý anděl, /přel. T. Hašková. Odeon, Praha 1978/ a měsíčník Sovětská literatura, roč. 1973, č. 12, otiskl na s. 162-171 výňatky z Brjusovova přednáškového cyklu Smysl současného umění. Původní české texty o Brjusovovi se v uvedeném období omezují na doslov I. a V. Svatoňových k Ohnivému anděli /s. 327-331/ Autor a zázemí jeho románu a na příslušné partie, eventuálně příslušná hesla v literárně-historických příručkách a slovnících: Slovník spisovatelů národů SSSR, Svět sovětů, Praha 1966 /sv. 75, K. Štindl/; Přehled ruské literatury od nejstarších dob po dnešek, Lidové nakladatelství, Praha 1973 /s. 180-181, J. Vávra/; Slovník ruských spisovatelů od počátků ruské literatury do roku 1917, Lidové nakladatelství, Praha 1972 a 1977 /s. 47-48, I. Svatoňová/; Ruská klasická literatura, Svoboda, Praha 1977 /s. 472-475, R. Parolek/; Slovník spisovatelů. Sovětský svaz, sv. I., Odeon, Praha, 1977 /s. 255, J. Vávra/.

Kromě toho rozhlasová stanice Praha vysílala 11. 12. 1973 ve 14,00 hod. čtvrthodinovou relaci od autora této studie k 100. výročí Brjusovova narození v rámci pravidelných pořadů Výročí týdne.

- 64 Nakolik lze odhadnout, o mnohollépe nevypadá Brjusovovo postavení v širším českém čtenářském povědomí ani v přítomné době, i když nová vydání obou románů se setkala s relativně příznivým ohlasem.
- 65 Údaj z roku 1966 nutno doplnit v tom smyslu, že dnes díky dalšímu překladu zmíněné básně v antologii Zlato v azuru /s. 158 až 159/ existuje dokonce již sedm jejích českých podob.